

Baracklekvár

Nálunk odahaza ismeretlen dolog volt a nyári befőzés; a mi kamránk mindig üres volt. Se lekvár, se kompót, se paradicsom, se uborka. Ha valamelyik osztálytársamnál bújócska közben a spájzba tévedtem, ámulva néztem az üvegek tömött sorától meghajló állványokat, s a nyálam nyeltem irigységemben: így is lehet?

Hogy miért nem volt nekünk sose pénzünk, jóllehet apámnak heti négy cikke jelent meg az újságokban s a könyvei csúcspéldányszámban keltek el, bajos volna itt kibogozni. Meg aztán a befőzés nyáron, amikor a gyümölcs, a főzelék olcsó, nem is olyan költséges dolog; került is volna annyi (ha oly sok hiábaavalóságra telt), hogy néhány üveggel eltegyünk. De nem volt még dunsztos üvegünk se, és főleg nem volt senki, aki az egészséget megszervezze, az eltennivalót megvásárolja, hazahozza, befőzze, kigőzölje; senki, akinek csak eszébe is jusson, hogy télire legyen valami a kamránkban, és egyáltalán: hogy tél is lesz még a nyár után. Úgy éltünk mi, akár a tücsök a mesében. A nagy regényterv, amelyről apám úgy szeretett beszélni, egyre távolabbra csúszott az ábrándfellegekben: évek óta nem írt mást, csak olyat, amit egy ültő helyében megírhatott, a délutáni vagy a holnap reggeli lapba. Ha aztán összegyűlt egy kötetrevaló, úgy is kiadták. S ahogy az irodalmi munkásságából: háztartásunkból is hiányzott minden merészebb vállalkozás. Majd egyszer – ez volt a jelszó; majd egyszer, ha egy kis lélegzethez jut. Akkor majd megírja a regényt és korunk új enciklopédiáját, más kávéházba költözik, ahol iható a fekete, megjavíttatja a redőnyeinket, leszámol a hitelezőkkel és szétrúg mindenkit, aki a nadrágjába csimpaszkodik. Addig – addig csak átmeneti idők vannak. Ilyen átmeneti időkben telt el az ő férfikora és az én ifjúságom; s ilyenkor persze befőzni sem érdemes arra a rövid időre. Azaz hogy egyszer mégis csak volt nálunk befőzés.

A dolog Róza néni nevéhez fűződik. Róza néni szakácsnő volt nálunk, s egyben gyereklány, szobalány, mindenés. Leány ugyan már rég lehetett: egy tisztes, ősz hajú, szigorú asszony, már külsőre oly tekintélyt parancsoló, hogy mi gyerekek nem is mertük tegezni. Ami nagy szó, mert Gabi bátyám

például hétéves koráig mindenkinek, még gróf Apponyi Albertnak is kurta szevasszal köszönt (a gyereknapon történt), s csak egyszer – amikor a szobába lépve egy kéményseprőt pillantott meg a kályhánál – mondta ki ijedében, hogy: kezicsókolom. Róza néniel azonban nem lehetett bizalmaskodni, ő egészen más volt, mint azok a fiatal lányok, akik addig nálunk szolgáltak, s akiket mi, gyerekek sokkal inkább játszópajtásnak tekintettünk, semmint parancsoló felnőttnek, vagy éppen cselédnek. A drága, kedves Mancira ma se tudok megindulás nélkül gondolni: faluról került hozzánk, tizenöt esztendőskorában, s négy évig maradt. De Mancira kívül-belül, szókincsében és erkölcsében a családhoz hasonult; ha kapott reggel kosztpénzt, vásárolt, ha nem, hát azon se ütközött meg, szemrebbenés nélkül tagadta le apámat a számlás emberek előtt, és amikor elseje körül kikapcsolták a gázt, ő kilincselte végig a szomszédokat, hogy kinél lehetne megfőzni az ebédet? Mancira selyemharisnyát hordott s anyám levetett, de még elegáns ruháit, színházba és operába járt; orvosok, szerkesztők udvaroltak neki a mi vendégkörünkben (egyébként szigorúan három lépésről). A korszakossággal dacolva, mi fiúk is, mind a hárman, feleségül óhajtottuk venni. Ezért is kellett végül elmennie tőlünk: túl nagy volt már a forgalom körülte, olyan szép lánnyá nőtt; anyám féltékeny lett rá. Róza néniel, aki utána jött, ilyesmire szó sem lehetett, hisz ötvenéves rég elmúlt.

Jobb házaknál szolgálhatott azelőtt, mert az első napjai szüntelen megbotránkozásban teltek, hogy itt micsoda cigányvirsaft folyik. Se havi kosztpénz, se beosztás, hitel hitelre, nincs egy deka liszt, egy csöpp zsír tartalékban: amiből vacsorát főznek, mindent, még a sótpaprikát is aznap kell megvásárolni. És közben a nagy flanc: akiknek maguknak sincs, örökösen másokat tömnek, vendég nélkül haza sem jönnek a kávéházból, etetik a sok mihaszna éhenkórász. No, majd ő tudna itt rendet teremteni; csak egy hétre valót adjanak neki előre, olyan háztartást csinál, reggelit, ebédet, uzsonnát, vacsorát, de még feketét is; nem fog az a jó nagyságos úr abba a füstös-büdös, pótkávés kávéházba kíváncsogni! Szegény Róza néni, ő is a mi életünket akarta rendbe hozni.

Csak hogy Róza néni komoly asszony volt, háziasszony, és legfőképpen szakácsnő, kisujjában minden női furfang. Egy hétre szóló kosztpénzt persze ő sem kapott szüleimtől. De hamar fölfedezte, hogy van ebben a házban rejtett tartalék is, csak kutatni kell utána fiókok mélyén, szekrények alján, sötét sarkokban. A kamra állványa mögött például hat darab félkilós mosószappant talált, leesve, a legfelső polcon pedig egy kis bödön zsírt, amiről senki se tudott. Meg babot, száraz diót, elbújva szegletekben; a fürdőnkád alatt három doboz eredeti Ship szódobikarbónát (apám fogyasztotta óriási

adagokban). A padlásrekeszünkben meg fél zsák lencsét – rejtély, hogy hogyan-mikor került oda? S végül Brehm: *A csúszómászók* című kötetében, amelyet a többivel együtt leporolt, húsz pengőt. Róza néni mindezt csöndben magához vette s ravaszul gazdálkodni kezdett. Attól fogva a napi koszt-pénzekből is minden reggel le-lecsípett néhány fillért – lopott, de a mi javunkra.

Volt egy terve, ezzel akarta egy csapásra megtörni a család ellenállását, fölszámolni a krónikus háztartási zűrzavart és bebizonyítani, hogy mégis csak jobb rendes embernek lenni. Szóval ő találta ki, hogy lekvárt fogunk főzni, baracklekvárt. De olyat, amelyet József apánk, a főherceg és afrikai vadász sem evett még. Csakhogy ez titok volt, összeesküvés. A gyerekek közül is csupán engem, a legkisebbet avatott be, én voltam Róza néni kedvence, és különben is legfogékonyabb minden élelmezési kérdésre – Gabi más évközben élt, a költészetten kívül egyéb sem érdekelt, Tomi pedig akkoriban csak félig lakott nálunk, félig az édesapjánál (ő anyám első házasságából született). Ellenben beavattuk a szomszédból Závodszy nénit, a híres Wagner-énekes feleségét, aki maga is híres háziasszony volt: Z.Tábori Piroska néven több kedvelt szakácskönyvet írt.

Mi akkor a Verpeléti út végén laktunk, a dohánygyár és a még ki nem szárított Lágymányosi-tó közelében, grundok, beépítetlen füves telkek közt egy hatalmas új sarokházban, a hatodik emeleten. Závodszy Zoltánék meg éppen mellettünk. Mi fiúk hárman, meg a barátaink, persze pokoli lármát tudtunk csapni, egész nap fogócskáztunk, verekedtünk, ordítoztunk, s a modern ház vékony falán mindez áthallatszott. Ha már nem bírták szegények, Piroska néni cipősarokkal kopogott, vagy a körbefutó rácsos erkélyről szólt át: – Gyerekek, az istenért, hagyjátok már abba, Zoltánka este Trisztánt éneklí, gyakorolnia kell! – Trisztánt?! – hördültünk fel, s amilyen megátalkodott kölykök voltunk, azután még nagyobb zajt ütöttünk, csak azért is, lóversenyt rendeztünk, dobogtunk, futball-labdát rúgtunk a falhoz, vertük-dönggettük a zongorát, hogy harminckettes baka vagyok én... Volt az előszobánkban két nagy vörösréz dísztál, ezeket úgy hívtuk: kegyelemdöfés Závodszyéknek. Egyszerre mind elhallgattunk, mintha végre elmentünk volna hazulról, majd teljes erőből földhöz vágtuk az első tálat, éppen a tenorista dolgozószobája mellett. Újra síri csönd, lábujjhegyen állva, behunyt szemmel füleltük a hatást, aztán a másikat is odavágtuk, hogy belézengett és dörrent és remegett mind a hat emelet, és a házmester fölkiabált, hogy mi történt, a tető szakadt be vagy az autogejzír robbant fel?

Závodszyék azonban angyali türelmű emberek voltak, szerették apámat, s minket gyerekeket is inkább kedvességgel akartak megszéldíteni:

előfizettek folyóiratainkra, a *Hangszóróra* és *Felkiáltójelre*, karácsonykor ajándékot vettek, kóstolót küldtek a süteményből vagy hústortából. Piroska néni most is buzgón a befőzés ügye és Róza néni mellé állt. Hivatásos szakácsművész lévén, bejáratos volt a környék minden üzletébe, piacára, bódéjába, és figyelmeztette Róza nénit, hogy nem érdemes drágán új dunsztos üveget venni, a Fehérvári-piacon használtat is árulnak, krajcárokért, csak jól meg kell nézni, nem repedt-e, csorba-e? Ami pedig a gyümölcsöt illeti, legjobb közvetlenül termelőnél vásárolni, de nem rózsabarackot, hanem csakis az érett, bőlevű, nagy sárgás-pirosas, híres gellérthegyi anánász-barackot. A Gellérthegy napos déli lejtője már akkor is nevezetes baracktermő vidék volt, a Ménesi úton, Villányi úton június végétől minden kertkapun kint a tábla: *Sárgabarack eladó! Závodszkyné*, akinek Lágymányos-szerte emlegetett lekvárai voltak, ismert itt is minden telket, minden fát: ő mondta meg, melyik kertészhez kell mennünk. A Ménesi út legvégén, már a töltésnél, lakott egy öreg házmester, nyugdíjas vasutas, aki ott telket bérelt: egyik forró nyári kora délután fölkerelkedtünk Róza nénivel, kosarakat, hátizsákot is vittünk. Mi magunk szedtük le a fáról a gyümölcsöt, ami mulatságnak is pompás, kivált, ha közben kóstolgat az ember, aztán egy ponyván összeraktuk, s a kertész kézi mérlegén szépen, bőven kimérte. Összesen, ha jól emlékszem, tizenöt kilót vittünk. Abban az évben nagyszerű termés volt, a barack ára lezuhant, a piacon szinte utána dobták a vevőnek, de este így is mázsaszám romlott meg az eladhatatlan portéka, csavargók guberáltak rajta. Gondolható, hogy a termelő még olcsóbban adta, igazán csak fillérekért, azt se bánta, eszegetünk-e szedés közben; örült, hogy viszik. Hiszen, ha nem így van, föl se merülhetett volna nálunk ez az egész lekvárterv. Nagyobb gond volt a cukor, mert az idén se lett olcsóbb a kedvünkért, és Róza néni úgy akarta, vastag-édesen, hogy egy kiló gyümölcsre egy kiló cukor. Nem is futotta az erre tartalékolt pénzből, két pengővel meg kellett toldania a magáéból, de aztán szalicil is került, és végre minden együtt volt.

Szüleim délután mindig elmentek hazulról: vacsoráig mienk volt a pálya. Róza néni tüstént neki is állt, még egyszer átválogatta a gyümölcsöt, és a poshadtat, ütődöttet, feketét félretette. Aztán a Závodszkyéktól kölcsön kapott öles lábasban vizet melegített, s mikor lobogott, bele a barackot. Most meg kellett várni, amíg újra felforr, rögtön ki az egészet, szitákra rakni, hogy a víz lecsurogjon róla. Alighogy meghűlt, lehetett hámozni: Róza néni egy kis ezüst késsel (nagy, családi evőkészletek vitrinben bujdosó utolsó maradéka) ügyesen, vékonyan húzta le a bőrét, de a gyümölcsöt nem paszírozta át, ahogy némely háztartásban szokás, csak kettévágta és kimagozta, hogy szép szálas-eres maradjon. Jól telt az idő, én a konyha kövén a

magokat törtem fel egy vassúllyal, hámoztam, csipegettem; Róza néni keze is gyorsan járt, időben elkészültünk. Volt egy nagy cseréptálunk, meg egy porcelán levesestálunk, azokba mind belefért: szép rétegesen rakta, a barackra egy sor kristálycukrot, megint barackot és így tovább, legfelül aztán újra vastagon megszórta cukorral, egész púposra, hogy csak úgy csillogott, akár a jéghegy. Majd kendővel letakarta és betette a saját szobácskájába, a konyha mellett, ott jó rejtekben lesz, meg árnyékban, hűvösön is a kőpadlón. Ezzel mára elkészült, ideje is volt már, mert hallottuk, hogy jön fel a lift.

Engem azonban este se hagyott nyugton a titok, kétszer is majdnem kikottyantottam apáék előtt, s ki-kiosontam Róza nénihez gyönyörködni, hogy issza be a barack a cukrot, hogy érik lassan az egész sűrű sárga szirupos-sá. Éjszaka valószínűleg azt álmodtam, hogy kint hull a hó, s mi a fűtött szobában lekvárt eszünk, együtt mind a család, meg tésztákat, de csupa olyat, ami lekvárral készül, piskótát, palacsintát, kelt buktát, aranygaluskát.

Másnap alig vártuk már a délutánt. Szüleim öt óra után végre lementek a kávéházba, s Róza néni előhozta a tálakat. A cukor addigra tökéletesen szétolvadt: aransárga, mézes, vastag, jó szagú lében fürdött a királyi gyümölcs. Újra beleöntöttük a húszliteres lábosba; olyan széles volt, a gáz két lángja elért alatta. De így is eltartott vagy háromnegyed órát, amíg lassú tűzön, lassan kavarva forni kezdett halk bugyogással. Mámoros illatok áradtak szét a lakásban: a boldog nyár meleg páráival, az édenkert szerelmes édesége tört be szobáinkba; – nem lehetett hová bújni előle, csak szívni és ízlelni és kívánni és beléhullani. Róza néni kávéskanállal ki-kivett a fortyogó masszából, nyelve hegyén megkóstolhatta, aztán a barackmag megtisztított mandulájából dobott belé egy marokkal – magam tanúsíthattam, hogy nem keserű fajta, inkább ízes, porhanyó, és másféle se keveredhetett belé, mert a gyümölcsöt mind egy fáról szedtük. Majd egy kevés szalicilt szórt a lekvárba, hogy a nyirkos őszön meg ne penészedjék, elkeverte, utoljára felforralta, s akkor egyszerre csak azt mondta: most jó!

Kész volt; gyorsan át kellett mérni a gőzön előmelegített üvegekbe, hártypapírral, vékony zsineggel lekötni, s azonnal be egymás után Tomi ágyába a gyerekszobában (ő most is az apjánál aludt), rá a nagy, súlyos téli dunyhát: hadd forrjon, gőzölődjék ott tovább magában. Róza néni megmagyarázta, azért siet úgy, mert ha soká levegő éri, a lekvár megbarnul, pedig szép szőkének, világossárgának kell lennie: az is lesz holnapra, amikor majd kivesszük, és a teteje sűrű-kérges. Megtelt mind a tizenkét üveg, még a lábasban is maradt. De így volt kiszámítva, legyen mit kitörülgetni a gyerekeknek, felnőtteknek.

Szüleim este nyolc után érkeztek haza vacsorára. Vendégeket is hoztak, egyszerre be sem fértek a liftbe. Itt volt Turcsi, azaz Turcsányi Elek, apám jó barátja, aki régebben verseket írt a *Nyugatra* – mindig csak „halk szavú lírikusnak” emlegették – s most tanácsjegyző volt a fővárosnál: csöndes, finom, őszülő, alacsony ember. Velük jött Darvas Antal, a Hadik kávéház állandó vendége, sokoldalúan művelt, de állástalan férfi, kommunista, materialista, akiről tudtuk, hogy börtönben is volt; vizsgák előtt bennünket, fiúkat korrepetált, s apámmal történelmi meg filozófiai kérdésekről szokott vitatkozni. Másodszorra Becker Bébi szállt föl a liften, a régi pesti éjszakai élet egyik híres vagy inkább hírhedt alakja: még most is gyönyörű, karcsú, elegáns asszony, de igen szabad szájú és szabados viselkedésű – lovagijával, Petschauer Attilával, a jeles kardvívó olimpiai bajnokkal és hírlapíróval (valami veszekednivalójuk volt, ezért maradtak hátra). Ezek mind a kávéházban szaladtak így össze, s már magas hangulatban érkeztek hozzánk, szalámit, sonkát, sonkaszírt is hoztak, meg három üveg sört.

Róza néninek nem nagyon tetszett, hogy ilyen sokan jöttek, meghittebb, családi estét szeretett volna. De a siker így sem maradt el, sőt még zajosabb volt. Ahogy az előszobába léptek, beleütköztek a lekvár langyos illatába, s mindenki a konyhába tódult. Itt azután fölkiáltások, taps, nagy ujjongás közepette fény derült a kegyes összeesküvésre. Anyám sikoltott és fejét hátravetve hangtalanul nevetett, apám krákogva, lassú hajóslépteivel cammogott a tűzhely körül, s azt dörmögte: no igen, no igen – az önzetlen jószág, a hátsó gondolat nélküli segítő szándék (oly ritkán találkozott vele életében) elnémította, örökké szűrő-vívó humorát is lefogta. Hiszen ő volt az, aki törvényt akart hozatni: büntetendő cselekménynek kell minősíteni, ha valakiben nincs meg az emberi szolidaritás kötelező minimuma. A vendégek is a lekvárnak estek, kanállal vakarászták a lábas fenekéről, s közben fennszóval dicsérték, mert hiszen remek volt, könnyű-olvadó, az édes alatt bujkáló savanykás, érett mellékízekkel, s így frissen, melegen még kívánatosabb. Becker Bébi maga se találhatott benne hibát, pedig neki igazán elismert kitűnő konyhája volt – s amellet nagyon fullánkos nyelve. Végül is Róza néni tessékelte odébb a látogatókat, hogy a többit majd vacsora után nyalogassák ki: csevegve-nevetgélve át is vonultak mind a hallba, amelyet ebédlőnek használtunk. Csupán Bébi jegyezte meg félhangosan, hogy neki azért az ő szakácsnője nem dirigálhatna.

No, megvolt a vacsora, nyolcan ültünk az asztal körül. S persze hiába vásároltak felvágottat, ennyi ember jól nem lakhatott; hát ütöttünk le tojást is, de nem volt otthon csak öt. A végén megint behozták a nagy lábast, tálcán az asztal közepébe rakták, és ami lekvár még maradt benne, a felnőttek kiskanállal, majd mi az ujjunkkal gondosan, tisztára kikotortuk. Aztán a

vendégek is megnézték az üvegeket az ágyban, de csak egy áhítatos pillanásra emelhatték fel a dunyhát, meg ne hűljön a lekvár; sört is ittak, feketét is, rágyújtottak, és megeredt a vacsora utáni terefere.

Jókedvűek voltak, izgatottak, történeteket meséltek, irodalmi és egyéb dolgokon vitáztak, szót szóba vágva, meggyőzték vagy legorombították egymást; később meg játszani kezdtek. Mert leginkább játszani szerettek, de nem kártyát, hanem betűkkel, szavakkal, számokkal, rímekkel, egymás nevével: kifordítottak és kifacsartak mindent, ami a nyelvükre került, s az nyert, aki a legmerészebbet, legfurcsábbat találta ki. – Ezt mondd meg, Frici, mi ez? – szólta át az asztalon Turcsányi, és már szavalta is:

*Mikor mitcsinált a micsoda
Milyen micsoda, hol...?*

A „kicsoda-micsoda” játék volt ez: egy versre kellett gondolni, s úgy feladni, hogy minden egyes szava helyett a megfelelő kérdőszót mondja az ember – sok más játék mellett apám találta fel, és ő volt legjobb mestere. Most is csak legyintett, darálta a megfejtést:

*Estvejött a parancsolat
Violaszín pecsét alatt...*

Aztán a többiek adtak föl verseket, Bébi még slógerszövegeket is, de apám sokszor végig se hallgatta, az első sor derekán közbevágott, és mondta tovább. Utána ő kérdezett, amire jó volt odafigyelni, mert ravaszakat, fogósakat tudott kérdezni. – Na, Turcsi, hát ez mi?

*Hogyan mitcsináltam
Micsodáim mikor
Micsodába mitcsinált mégis
Hány milyen micsodám...?*

Törte Turcsi a fejét, törte, de nem bírta kitalálni, hiába kérdezte vissza háromszor, a többiek is csak keresgéltek, illesztgették, nem jött ki semmi-re. Végül negyedik mondásra, éppen a „szabad a gazda” előtt ütött Darvas a homlokára: – Ördög vigye el: *Diligenter frequentáltam iskoláim egykoron, secundába ponált mégis*, és a többi...

Én a sarokban ültem egy párnán; tizenegyig fent maradhattam, hiszen nyári szünidő volt. Nagyon szerettem, ha ilyesmit játszottak, most is alig fértem a bőrömbbe: majd én megfogom apát! A halandzsa nyelvet ő találta fel, még a szót is apám alkotta (ezúton közlöm nyelvész kartársaimmal), s

több humoreszket írt e tárgyban, azonkívül eredeti halandzsa verseket. Legsikerültebb volt *A pő ha engemély...* kezdetű szonett; no hát én majd ezt adom fel neki. S már szavaltam is:

*A micsoda, ha kicsodát mitcsinál
De milyen, ha mitcsinál...*

– Várj! – kiáltotta apám, és lehunyta szemét. – A micsoda, ha kicsodát... Érzem, érzem, ne mondd meg! De azt is érzem, nem jól kérdezed! Tessék pontosan, szabatosan kérdezni! Megzavarodtam, újra elkezdtem, másképpen:

*A kicsoda, ha hogyan mitcsinál
de mikor...*

Apám tenyerével az asztalra csapott. – *A pő, ha engemély kimár, de mindegegy, ha vildagár!* Ugye, te csirkefogó, mondom, hogy rosszul kérdezed! *Az engemély* nem *engem* helyett van, az nem kicsodát, mert nem tárgy. És nem is hogyan, mert nem határozó, hanem csakis jelző. Milyen? Engemély! Hogy lehet ezt nem érezni? Sose íj verseket, nincs hozzá füled!

Sok év múltán kiderült, hogy ez az ítélet nagyon is találó volt. Akkor azonban megsértődtem, néma daccal visszahúzódtam. Ők is új játékot kezdtek, az eszperente beszédet. Szabálya, hogy egy dolgot csupa e-magánhangzós szóval kell körülírni. Anyám rámutatott a zongorára, s Petschauer azonnal mondta: *szerkezet, melyben zene feszeng, ezt verve nemes zengzeteket nyerhetsz.* Így sorban a szoba minden ingóságát meghatározták – a szék: *kellemes hely, melybe fenekedet leteheted, benne elterpeszkedhetsz.* Rádió: *szerkezet, melyben kedves zene s szellemes csevely kellene legyen, de nem ez megy, mert serceg, recseg, hereg s nyekereg.* Az ágy röviden *fekhely*, Darvas kimerítőbb körülírása szerint azonban: *emelt hely, melyben elszenderedsz, esetleg betegen fekszel, szerelmeseddel enyelegsz, s melyben tested egyszer megmerevedhet.* Úgyesen határozta meg Turcsányi a ma esti baracklek-várt is, Róza néni tiszteletére: *nedves, kellemes ededel, melyet egy jeles nej erjesztett, kevert, s tett el melegén cserepekbe, jeges telekre.* Végül apámat szólították fel, mondja el, mi az író, s ő rövid tünődés után így válaszolt: *elkeseredett ember, lemezre fekete jegyeket tesz, eseteket eleméz, jellemeket fest, de ezzel keveset keres.*

Fél tíz után átjöttek Závodszykék, Piroska néni egy nagy üvegtálban jeges bólét hozott. Ebből én is kaptam, de csak egy kortyot, mert erősen szesz volt; annál inkább feltűzelte amúgy is heves vérű vendégeinket. Zoltán bácsi a zongorához ült s „nemes zengzeteket nyerve” Schubertet játszott, majd népdalokat, halkán énekelt is hozzá. Aztán mind együtt éne-

keltek, az *Ej uhnyemet*, a végén szépen lehalkítva, mintha a vonatók távolodnának. Apám, akinek a feje közben másutt járhatott, szórakozottságában egyszerre csak teli torokból, hangosan belevágott:

– Ej uhnyeeem!!

– Frici! – pissegett rá halkan anyám. – Távolodnak!

– Egy itt maradt! – felelte apa könnyedén; ezen megint nevettek. Majd Petschauert nógatták, meséljen valamit, mert híres jó történetei voltak, s fordulatosan tudott előadni. Hát elbeszélte újra, mit mondott ő Barcelonában a magyar követnek, aztán hogy miképpen szabadult meg Lellén egy kövér, kellemetlen bankigazgatótól, akinek teniszleckét kellett adnia, pedig akkorra randevút beszélt meg egy kislánnyal; hol találta el a kövér mamuskát a labdával, hogy a teniszt hirtelen be kellett fejezni – és így tovább, tréfák, viccek, történetek.

Telt az idő, én azonban nem tudtam elfelejteni a lekvárt, hisz a szaga ott ült még a szobában, ventilátorokkal se lehetett volna kihajtani, meg aztán a vacsora sem volt valami laktató. Izgatott, mi lehet az üvegekkel, s lopva átsurrantam a gyerekszobába, bekukkantani a dunyha alá. De mi történt: a rossz lelkiismeret izgalma vagy tán a bőlé miatt olyan szerencsétlenül találtam odanyúlni a sötétben, hogy az egyik üvegen a hártypapírt beböktem az ujjammal. Halk pukkanás hallatszott, s az üveg fel is borult. Gyorsan utána-kaptam: úgy megijedtem, majd hogy el nem bögtem magam. És ügyetlen zavaromban, azt se tudva, mit teszek, bevittem a bűnjelet éppen a társaság közepébe, olyasmit dadogva, hogy ezt így találtam, lukasan.

Először fancsali képemet látták meg, csak azután a sérült üveget kezembem. Talán ezért maradt el a várt dorgálás; jókedvűek voltak, kapatosak, hát csak nevettek most is. És azzal az indokkal, hogy ez már ügyis megromlana, meg aztán Závodszyék még meg se kóstolhatták: rögtön tányérokat, kanalakokat hoztak – üsse kő, egy üveggel kevesebb marad télre. Meg is ettük ott helyben (még meleg volt), nem is sok jutott egyre, hiszen tízfelé kellett szétosztani. Az üres üveget pedig – most már mind bűntársak voltunk – eldugtuk apám íróasztalába: Róza néni már lefeküdt, s így tán észre sem veszi holnap, hogy egy hiányzik.

Apám és Darvas a lét fő kérdésein vitáztak. Apám nagyon szeretett természettudományos könyveket olvasni, és több fizikai meg biológiai elméletet állított fel. Például azt, hogy a légnemű, cseppfolyós és szilárd után kell lennie egy *negyedik halmazállapotnak* is, amely úgy viszonylik a szilárdhoz, mint a szilárd a cseppfolyóshoz, vagyis az ilyen halmazállapotú test – mint-hogy molekulái abszolút nyugalomban vannak – a szilárdnál is kompaktabb, és elsüllyed a kőben, akár a kő a vízben. Egy másik elmélete szerint: amikor az ember meghal, nem hal meg rögtön egészen, mert az a másik valami – lé-

lek, szellem, személyiség – nem szűnik meg a halál pillanatában azonnal, mint ahogy az anyag sem bomlik föl rögtön. Az ember egy ideig a halál után is van még, csak erőtlenebbül, közömbösebben, bizonytalanabban, tud még hatni, jelentkezni. S ez a csökkenő létezés csak az anyag teljes felbomlásával szűnik meg. Erre utalhat Horatius (non omnis moriar), s ezt az egyszerű fizikai ténytet forgatják ki a spiritiszták.

Darvas, akinek nagyon alapos természettudományos műveltsége volt, figyelemmel végighallgatta a fejtegetést, utána pedig szertartásos udvariassággal, apámat ismételt mesternek szólítva ízzé-porrá zúzta ezt az elméletet. Hogy a mester bizonyára megfélekedezett legutóbbi beszélgetésükről, amikor véglegesen megállapodtak: a szellem az anyag terméke és hosszú fejlődési folyamat eredménye. Hogy a mester összekavarja Platónt és Darwint, az idealizmust és materializmust, gyerekmesét és tudományt. Hogy ez a föltevés nagyon érdekes és poétikus, valójában azonban nem más, mint a túlvilágról szóló teológiai locsogás új kiadása. És elég sajnálatos, hogy a mester ilyesmire vesztegeti egyébként mindenki által nagyra becsült tehetségét.

– Na és ha kommunizmus lesz és maga lesz a főnép-biztos? – vágott közbe Becker Bébi. – Velem például mit fog csinálni?

– Semmit, úrnőm – felelte Darvas szárazon.

– De mégis! Velem? Énvelem!

– Lesznek általános érvényű törvények, ezek önre is vonatkoznak.

Bébi hangosan kacagott. – Szóval nincs protekció?

Látja, ezért marhaság az egész: nem lehet egy kalap alá rakni az embereket. A paraszt még a biciklin is másképpen ül. Nem figyelte? Az úriember, ha karikázik, jobbra-balra nézeget, kíváncsian. A prosztó meg csak hajtja, és bámul előre merev nyakkal, így ni, mert az prosztó...

Apám legyintett: ha a nők közbeszólnak, vége a komoly beszédnek. Holnap majd megint kap egy hosszú levelet Darvastól, amelyben részletesen kifejti álláspontját... A sör elfogyott, el a bőlé is, de találtak likőrt a vitrinben; Turcsányi az erkélyen beszélgetett Gabi bátyámmal. Telihold volt, meleg, fülledt éjszaka, a Lágymányosi-tóról felhallatszott a békák szerelmes brummogása. Závodszkynének a feje fájt, hazament lefeküdni, férje még maradt.

Újra játszani kezdtek: ismert nevek magánhangzóit kellett megváltoztatni úgy, hogy a szavaknak új értelme legyen. Például Benito Mussolini: *Béna te, mássz elő no!* Németh Andor: *néma tündér*. Tinódi Sebestyén: a költő élete: *tűnődés a bástyán*. Aztán áttértek a jelenlevőkre, először Darvas Antalra.

– *Durva sintér!* – kiabálta Bébi, de ezt nem fogadták el, mert az Antal végén *lő* betű van, nem pedig *rő*. Akkor már jobb az, hogy *durvás óntál*, ez kifogástalan és van azért valami értelme, ha nem is sok. Vagy *dervisen túl*, bár ez

kissé erőltetett. Ellenben Karinthy Gabi nevére jól kijön: *káröntő góbbé*, ez valami székelly népmese hőse lehet. Turcsányi Elekre apám egész történetkét komponált: bizonyos Sanyi és ennek kedvese, miután zord szüleik ellenzik házasságukat, együtt mérget vesznek be. A lány azonban érzi, hogy a mérég gyöngye, nem hat, s így kiált haldokló vőlegényéhez: *Tórt Sanyi, élek!* – Akartak Petschauer Attilára is kitalálni valamit, de a vívóbajnok tiltakozott: ő már ismeri ezt a játékot, és tudja, hogy az ő nevére csak csupa illetlenségek jönnek ki.

Így aztán megint mást kezdtek, intarziát, ez a legnehezebb játék mind közt: olyan mondatot kell szerkeszteni, amely a fölradott nevet ravaszul magában foglalja. Az iskolapélda Kosztolányi Dezső nevére született, még az ősidőkben, a *Nyugat*-asztalnál: – egy vendég panasza a pincérnőhöz: egyre rosszabb itt a *koszt*, *ó lány, ide zsörtölődni jár csak az ember*. Karinthy Frigyes: magát egy égi *kar inti*, *frigye* sikerülni fog! Turcsányira ismét sikerült jót csinálni: egy Csányi nevű ínyenc volt a történet hőse; de akármit *túr Csányi*, *e lekvárnál* jobbat nem talál – mármint a ma esti lekvárnál. Závodszy nevére azonban, hiába csúrték-csavarták, nem tudtak intarziát faragni. Apám addig már eljutott, hogy *szkizol tán?* – ami nyegle, finomkodó ejtése lehetne a *sizel tán?* kérdésnek, de *závod* végű szót, akárhogy törték a fejüket, egyikük se talált. Zoltán bácsi nevetett is, hogy az ő nevével nincs mit kezdeni.

Nem baj, Frici, kiengedlek, ha intarziát csinálsz erre: kinematográfiai műintézet! – s noha Závodszy csak tréfált, apám átvonult a másik szobába, és öt perc múlva papírról olvasta fel: Svarc bácsi haldoklik, körötte a család. Az utódok sugdolóznak, mi lesz az üzlettel? A beteg erre fölemeli fejét: mitől félték fiaim, hisz itt lesz a társam, Grün, és akármit mondjon akárki, *nem attok rá fiaim, ű intézet* eddig is mindent, ezután is ű fog intézni.

Tapsoltak, kiabáltak, Bébi hátravetette magát a kereveten, úgy nevetett, aztán egyszerre felugrott.

– Éhes vagyok! Tessék enni adni a vendégeknek!

Igen, de nem volt otthon semmi, még vaj se; hiába kutatta át anyám a kamrát, csak kenyeret talált, meg egy kis pecsenyezsírt, amiben a hús sült. – Gyerekek, mit adjak nektek, kenek zsíros kenyeret.

– Fúj, fúj! – fintorgott Bébi. – Mit féltetek úgy azt a vacak lekvárt? Holnap küldök helyette, amennyit akartok, barackot, epret, dinnyét... – és már szaladt is, már hozta is a gyerekszobából: három üveget a dunyha alól, ment közben tépve le a zsineget, papírt.

Tizenegy óra akkor rég elmúlt, de engem elfelejtettek ágyba küldeni; már álmos voltam és bódult. Annyit azért éreztem, ha tompán is, hogy itt valami jóvátehetetlen történik, valami végzetesen hibás; az előszoba felé pislogtam, ott kezdődött Róza néni birodalma: most kellene szólni neki, haranggal fölverni álmából – vagy tán éppen viasszal dugni be a fülét, hogy

véletlenül se hallja meg az edénycsörgést, eltitkolni előtte, el a sírig, inkább kibujdosni innen... De mondom, kábult voltam már, s a többiek inkább örültek: szüleim, hogy tudnak mit adni a vendégeknek, azok pedig a még mindig langyos, édes lekvárnak, a benne főtt fél barackokkal, hiszen a vacsora kevés volt és régen volt. Csak Turcsi, a kedves ősz kis Turcsi csóválta fejét, de aztán ő is evett: kenyérre kenték, jó vastagon, hogy a szélén le akart csurogni, és ujjal kellett visszanyomni, ették nagy falatokban, s rá megint likórt ittak.

A többire már nem jól emlékszem. Petschauer és Bébi valamin összevesztek, a vívó dühöngött, s el akart menni, úgy kellett az előszobából visszaráncigálni. Bébi meg kijelentette: – Hiába ugrál, maga akkor is csak egy piszkos vigéc.

– Vigéc? Akkor bezzeg jó voltam maguknak, amikor a tisztek Hegyeshalomnál diadalkapuvál vártak, hogy éljen Attilánk, és a vállukon vittek!

Furcsa szerelem volt ez, örökösen tépték-marták egymást: Becker Bébi – legalábbis szóban – bőszen antiszemita volt, de igazán csak a zsidó férfiak érdekelték. És Petschauernek is ez volt élete fő problémája, a származása: nem bírta belenyugodni, ezerszer megátkozta. Rögeszméjévé vált, hogy üldözik, halálát akarják, hiába kardvívó és olimpiai bajnok; – és évek múlva ezzel a keserű bizonyossággal indult Ukrajnába, hogy sose tér vissza, megjósolva irtóztató pusztulását.

Bébi, csak azért is, hogy Petschauert bosszantsa, most Závodszkynak kezdett udvarolni. A tenorista hatalmas termetű, szálas, szép férfi volt, de egyébként igen szelíd, nyájas és szemérmes. Bébi kihívó, erőszakos modora zavarba hozta; így hát inkább megint zongorázott, halkán, hogy a felesége odaát föl ne ébredjen. Apám és Turcsányi kimentek az erkélyre.

Turcsányi csöndesen beszélt, erről beszélt mostanában mindig: hogy újra írni szeretne, egy hosszú verset Magyarország sorsáról, a szomorú, kisémmizett, elfelejtett kis országról, ahol senki se tud boldog lenni. Turcsi később visszament a szobába, apám egyedül maradt kinn az éjszakában. Lent, hat emelet mélységben a Verpeléti út kihalt volt, lámpái némán rezegtek a melegben, köröztük sűrű, izgatott szúnyogfelhő. A nagy bérház – roppant kályha – köveiben őrizte a júliusi nap hőségét; valahol magános léptek kopogtak, visszhangzottak a forró utcákban, majd sokára elhaltak. Szemközt az egyik ház tűzfalára alul futballkapu volt odarajzolva, mésszel. A dohánygyár homályos tömbje hosszan nyúlt el a sötétben, túl az a feketeség már újra rétek, a végtelen Bercsényi út mentén.

A zongora hangja kiszűrődött az erkélyre, de oly halkán, a dallamot nem lehetett kivenni. Apám futólag a holnapi ügyeire gondolt: délelőtti cikk vagy vers a Naplónak, utána tárgyalás azzal az ügyvéddel a kölcsön meg-

hosszabbításáról, előleget is kell kérni a kiadótól: megmagyarázza nekik, hogyha azt a könyvet megírja, úgyis egyszerre minden rendbe jön. A gyerekeket is el kéne már küldeni nyaralni, és azt a levelet megírni Shaw-nak, a tervezett *Humoros világtörténelem* ügyében, továbbá megválaszolni számos megválaszolatlan levelet, és beszólni a villanyszerelőhöz. Venni kell: gallérokat, töltőtolltintát, akváriumot, tűzkövet... Más is volna, de most eltolta magától ezeket a gondolatokat.

Hanem a csillagok! Olyan tiszta volt az idő, minden fény, a legtávolabbi is, külön lüktetett; – nézte és nem bírt betelni: micsoda éjszaka, micsoda feneketlen tenger-ég! Örökkévaló jelen – ki hinné el, hogy ez a villanás ott a Sziriuszon kilenc esztendővel ezelőtt villant? Hiszen itt van, csak oda kell nyúlni érte! Mi ez a tűhegyi kis föld, ez a csöppnyi Naprendszer, ez a törpe Tejút is a maga nyomorult százezer fényévével a ködhalmozok fölséges milli-óihoz – ide legyünk örökké leláncolva?... Hogy indult ez az évszázad, micsoda láthatárt nyitott űrhajóinak, ki, egész a spirálködökig: csillagjáró Servadac Hector lesz minden diák, tervezgetés, izgalom és remény volt a levegőben! A földet, akár egy labdát, úgy kapjuk kézbe, ezt hittük, miénk lesz az egész, tehetjük vele, amit tetszik, megnézhetjük szerkezetét, belebújhatunk, vagy kihajíthatjuk nagy ívben a térbe... Aztán jött a háború, aztán minden összekavarodott, hogy azt se értettük, amit addig érteni véltünk, a szó belénkszorult s már eldadogni se tudjuk, már el is felejtjük, amire valaha készültünk... Kezdhethük újra elölről, ha jut még rá erő, kezdhethük az alapfogalmaknál, a kétszerkettőnél, meg az egynél, és a semminél...

...Odabent még mindig szólt a zongora. Petschauer zordan hallgatott a kerevet sarkában, egyik cigarettáról a másikra gyújtott, szívében fagy, pusztulás. Turcsányi anyámmal beszélgetett, Darvas olvasott, Bébi Závodszy mellé ült a zongorához, belepilinckázott, haját rázta idegesen.

– Miért vagytok savanyúak? Levetkőzzem?

Apám csak nézte őket, nézte csudálkozva, s olyan furcsa valamit érzett: az ismerős arcok visszaszaladtak a képen és olyan idegenek lettek, mintha csak véletlenül emlékeznék az egészre; nagyon régen volt mindez és nagyon messze. Elővette kis piros noteszát, s apró, sebes betűivel beleírta:

*...Íme nincs bosszu és hála se többé
Mert valahová utazni kell nem tudom hová
Ahol minderre úgyse lesz többé alkalom.*

Még ezt is odaírta: *Vers: gyalázatos század, mit tettél!*

A többi csak köd és pára. Úgy kell lennie, hogy végül mégis ágyba küldtek, de ki és mikor, már nem tudom. Mélyen, álom nélkül alhattam, mint akit leütöttek, s reggel arra ébredtem, hogy kint kopog-locsog az eső.

Kóvályogva keltem föl, fogat mostam, és akkor minden eszembe jutott.

Az ágy, amelybe tegnap az üvegeket dugtuk, üres volt, a dunyha fölhajtva. Támolygó léptekkel, mintegy álomban még, botorkáltam át a hallba.

A szobában nyirkosan ült a füst savanykás, hűvös szaga; a hamutartók színtülig teli cigarettavégekkel. A zongora nyitva, a székek széttologatva, mosatlan poharak, tányérok, evőeszköz. És ott voltak, igen, a lekvárosüvegek, ott volt mindegyik üveg. Ez üresen, az félig kikanalazva, amaz szétrepedve, kifolyva a térítőre – de mind felszakítva, megkezdve. Egy üveg az asztal alatt, eldőlve; egy a zongorán, odaragadva, de az is üresen, benne csak egy kevés hamu.

Még tompa voltam az álomtól; másnapos gyerekfejjel. A tegnap nagyon messzi volt, régesrég a múltban – izgalma is, szorongása is elhalványult mára. Bóklásztam a szobában, fölemeltem ezt-azt, és nem volt gondolatom. A semmi maradt csak bennem, szürkeség, fáradtság; az eső tocsogott csak kint unalmasan, az ajtók alatt beszivárgott az erkélyről. Vizes vonalakat húzott a párás ablakra, mintha oda volna a nyár. Még meztláb voltam; halkán kimentem a konyhába.

Róza néni ott ült; már becsomagolt, mellette a spárgával átkötött utazókosár. Kérdeztem, el akar-e menni tőlünk; azt mondta: el, és hogy kérek-e reggelit. Miért kell elmennie, próbálkoztam még egyszer, bátoritanul. – Azt maga úgysis tudja. – Szüleim még aludtak, őket várta, a munkakönyvét; ült a konyhaasztalnál mereven, egyenesen, fején szorosra húzott kendő. Később azért kitakarított, összerakta az ágyakat, elmosta az edényt. De hiába volt a kérlelés, magyarázkodás, még aznap elhagyta házunkat.

(Baracklekvár és más történetek. K.u.K. Kiadó, Budapest, 2001.

[Unikum Könyvek] 5–29. old.)